MONEDA BIZANTINĂ DIN SECOLELE V-X ÎN REGIUNILE CARPATO-NISTRENE

Sergiu MUSTEAȚĂ

Prezența monedei imperiale în regiunile din afara hotarelor Imperiului Bizantin constituie un subiect important în cercetările numismatice și istorice contemporane. Din această categorie de bunuri culturale bizantine fac parte și monedele care, de regulă, constituie descoperiri fortuite fie izolate, fie grupate în tezaure. În regiunile carpato-nistrene sunt cunoscute *582* de monede bizantine emise în perioada de domnie a împăraților Anastasius (491-518) și Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), dintre care *189* de piese cu loc sigur de descoperire și emitent cunoscut, *20* de monede cu emitent necunoscut, *48* de monede cu loc de descoperire necunoscut și *325* de monede din tezaure.

Ponderea monedei bizantine după nominal. Analizând raportul dintre nominalul monedelor bizantine din secolele VI-X descoperite în regiunile dintre Carpații Orientali și Nistru, constatăm că cel mai frecvent este *follis*-ul, atât în descoperirile singulare (84%), cât și în tezaure (95%). Din numărul total de piese cu loc sigur de descoperire, 26 sunt de argint, ceea ce constituie 7,0% în cazul descoperirilor singulare și 4,0% din cele desco-

perite în tezaure. Mai modest sunt reprezentate monedele de aur: un lot de 20 de exemplare, care constituie 9,0% din descoperirile izolate şi doar 1,0% din cele descoperite în tezaure (tabelul 1, diagramele 1-2 şi 3-4). Astfel, putem constata că în secolele VI-X, în regiunile carpato-nistrene, atât *solidi*, cât şi *miliaresia* nu au constituit, în cele mai dese cazuri, obiectul tezaurizării, ele fiind, în general, descoperiri singulare.

Ponderea monedei bizantine după monetării. Pe parcursul Evului Mediu timpuriu, numărul monetăriilor bizantine s-a redus treptat, rămânând două centre importante – Constantinopol şi Syracuza. Ocuparea Syracuzei de către arabi în anul 878 a stopat activitatea monetăriei din acest oraş, moneda bizantină fiind suplimentată prin redeschiderea atelierului de la Chersones. După reforma lui Heraclius (610-641) de centralizare a administraţiei fiscale şi a emiterii monedei, s-a stabilit monopolul monetăriei de la Constantinopol, deţinut mai bine de două secole. În prima jumătate a secolului al VIII-lea, şi atelierele din Constantinopol şi-au redus activitatea, după 730 activau *officinae* A şi B, iar după 751 —doar *officina* A. Cele mai multe monede de bronz, atât din sec. VI-VII, cât şi din sec. VIII-X, descoperite în regiunile carpato-nistrene, au fost emise de monetăria de la Constantinopol. Deşi într-un număr redus, în regiunea cercetată apar şi piese bătute în atelierele provinciale. Reieşind din numărul de monede înregistrate la est de Carpaţi până astăzi, cea mai reprezentativă situaţie privind locul de emisie a masei monetare bizantine rămâne a fi perioada sec. VI-VII. Printre aceste descoperiri se evidenţiază monedele bătute la Nicomedia – 13 piese izolate şi 38 din tezaure, după care urmează piesele de la Thessalonic, Cyzicus şi Antiohia. Doar în două cazuri, din şirul pieselor izolate, sunt atestate câte o monedă din atelierele de la Ravena (Tiberius III (689-705) şi Chersones [Constantin VII şi Roman I (919-944)]. Tezaurul de la Obârşeni se evidenţiază prin structura sa foarte diversă, având în componenţă atât monede emise în ateliere tradiţionale, cât şi piese bătute la Alexandria, Cartagina şi Syracuza.

Fenomenului tezaurizării. Fenomenul tezaurizării a fost un rezultat al acumulărilor de capital ale persoanelor implicate în circuitul economic bizantin. Tezaurele reflectă o situaţie politico-militară şi social-economică a populaţiilor care au locuit sau traversat regiunile cercetate. Din numărul tezaurelor atestate în regiunile carpato-nistrene, *nouă* aparţin perioadei I (secolele VI-VII) şi constituie 76% (246 exemplare), iar *două* sunt din a II-a perioadă (secolul IX – începutul secolului XI), constituind 24% (79 exemplare). Astfel, din punct de vedere cronologic, putem evidenţia două grupe de tezaure. Primul grup include monede de la Anastasius I (498-518) până la Constantin IV (668-685), din al doilea grup fac parte tezaurele cu monede de la Leon V (813-820) până la Vasile II (976-1025).

Intensitatea pătrunderii monedei bizantine în regiunile carpato-nistrene în secolele VI-X a fluctuat în dependenţă de situaţia politică, militară, etnică, economică din regiunile dunărene, precum şi de transformările social-economice şi politice din interiorul Imperiului Bizantin. Lipsa monedei bizantine de bronz sau numărul ei foarte redus a fost un rezultat al crizei imperiului şi al lipsei legăturilor dintre Bizanţ şi regiunile de la est de Carpaţi, iar prezenţa monedei de aur a rezultat din plăţile efectuate către populaţiile migratoare. Atestarea sporadică a monedei bizantine în secolele VI-VII şi IX-X în regiunile limitrofe frontierei imperiale este o mărturie a prezenţei bizantine: mercenari, comercianţi, misionari sau alte persoane venite din imperiu. O dovadă în acest sens este răspândirea monedelor de-a lungul căilor de comunicaţie naturală – văile râurilor. Odată cu retragerea forţelor bizantine de pe limesul dunărean, se reduce şi prezenţa monedei în aceste regiuni. Totodată, monedele bizantine au putut ajunge la nord de Dunăre în urma incursiunilor de jaf ale populaţiilor barbare asupra regiunilor imperiale, fiind utilizate ulterior, pentru valoarea lor intrinsecă, la confecţionarea bijuteriilor şi accesoriilor vestimentare (aur, argint sau aramă). Din punct de vedere al naturii ei economice, moneda de bronz a fost utilizată de cei care ştiau valoarea ei din imperiu în relaţiile de schimb. D.M. Metcalf atrage atenţia că economia şi societatea triburilor slave au funcţionat fără moneda cu valoare mică (de bronz) atât înainte, cât şi după stabilirea lor la sud de Dunăre.

Purtători şi utilizatori ai monedei au fost categorii sociale diverse: de la cetăţeni şi locuitori ai imperiului (populaţia civilă), negustori, călugări (aici se înscriu şi donaţiile aristocraţilor şi împăraţilor făcute mănăstirilor), soldaţi (soldele cărora variau de la un împărat la altul) până la locuitorii teritoriilor vecine din Barbaricum etc. Aici se mai înscriu şi alte categorii de călători/purtători de valori – oficiali (ambasadori, misionari), neoficiali (pelerini, marinari, pescari, meşteri itineranţi) şi „invizibili" (imigranţi, piraţi, hoinari, fugari a.a.). Aşadar, în dependenţă de circumstanţe, monedele au putut ajunge în mediul barbar pe diverse *căi*: comerţ, jaf, subsidii, cadouri (în special în cazul monedelor de argint şi aur) etc. Tezaurele, de regulă, nu au o legătură nemijlocit comercială, ele pot proveni din jafuri, subsidii sau acumulări de capital, care au aparţinut unor diverse categorii de populaţie.

Bibliografie:

Butnariu V.M., *Răspîndirea monedelor bizantine din secolele VI-VII în teritoriile carpato-dunărene,* in: BSNR 131-133 (1983-1985), 1986, 199-235.

Curta F., *Invasion or Inflation? Sixth – to Seventh – Century Byzantine Coin Hoards in Eastern and Southeastern Europe,* in: Annali Instituto di Numismatica 43, 1996, 65-224.

Kropotkin V.V., *Klady vizantijskih monet na territorii SSSR,* in: Archeologija SSSR Svod Archeologičeskich istočnikov E4-4, Moskva, 1962.

Musteață S., *Byzantinische Münzfunde im Karpatenbecken und nördlich der Unteren Donau im 8.-9. Jh.,* in: Bemmann, M. Schmauder (Hrsg.), Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden-Awaren-Slawen. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 25. bis 28. Februar 2008. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, Band 11, Bonn, 2008, 679-690.

Nudel'man A.A., *Topografija kladov i nachodok ediničnyh monet,* in: AKMSSR 8, Kišinev, 1976.

Nudel'man A.A., *Očerki istorii monetnogo obraščenija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Kišinev, 1985.

Stoljarik E.S., *Očerki monetnogo obraščenija Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v pozdnerimskoe i vizantijskoe vremja (конец III-načalo XIII v.)*, Kiev, Naukova Dumka, 1992.